

(Харків)

ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ВІДПОВІДНОСТІ ТЕКСТУ ПЕРЕКЛАДУ ХАРАКТЕРИСТИКАМ ТЕКСТУ ОРИГІНАЛУ В АНОТАЦІЯХ АВТОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ

За результатами аналізу анотацій українською та англійською мовами в авторефератах дисертацій у галузі психології з погляду їх мовного оформлення, коректності термінології, відповідності дискурсивним та жанровим характеристикам, обґрунтованості способів перекладу, відповідності стратегії перекладу комунікативній ситуації та вимогам замовника, автор формулює висновок про їх неповну відповідність й окреслює шляхи покращення ситуації.

Ключові слова: еквівалентність перекладу, українська та англійська мови, анотації дисертацій, мовне оформлення, коректність термінології, дискурсивні характеристики, стратегії та способи перекладу, комунікативна ситуація, вимоги замовника.

Basing upon the results of the original analysis aimed to establish the equivalence (in language, terminology and discourse characteristics, translation strategy and devices, as well as in meeting the requirements of the communicative situation and the customer) of Ukrainian- and English-language abstracts in Ukrainian dissertations submitted for the PhD research degree in Psychology, the author concludes that their equivalence is incomplete and suggest ways to improve the situation.

Key words: translation equivalence; Ukrainian and English languages; PhD dissertations abstracts; language, terminology and discourse characteristics; translation strategy and devices; communicative situation; customer's requirements.

Англомовна анотація змісту дослідження, як обов'язковий компонент автореферату дисертації, є її важливим компонентом, оскільки інформує світову спільноту про результати наукового пошуку в Україні. В ідеалі вона має відповідати, як за формою, так і за змістом, аналогічним анотаціям дисертацій, підготовленим в англомовних країнах, аби забезпечити її позитивне сприйняття адресатами. Однак англомовні анотації авторів українських дисертацій досі не аналізувалися, а тому й важко було сформулювати висновки щодо їх відповідності мінімально прийнятним вимогам у міжнародній практиці. Це й пояснює актуальність даного дослідження.

У наших попередніх дослідженнях [7], на основі аналізу анотацій автореферату репрезентативної дисертації у галузі психології (див. паралельні тексти далі), що була відібрана з кількох інших [1; 2; 4; 5; 8], ми дійшли висновку про неповну відповідність згаданих анотацій з погляду їх смислової, функціональної та інтенціонально-афективної еквівалентності. Це може бути наслідком невдало вибраної стратегії перекладу, яка переважно зводилася до послівного перекладу, внаслідок чого зберігалася синтаксична структура речення тексту оригіналу (ТО) в тексті перекладу (ТП), спостерігалася часта підстановка слів мови перекладу (МП) замість слів мови оригіналу (МО) у тому ж порядку, в якому вони розташовуються у ТО, за деякими винятками (детальніше – див. [7]). Загалом, зловживання послівним перекладом спричинило неприродність більшої частини анотації й стало джерелом інших проблем, що розглядаються далі.

Метою цієї статті є встановлення ступеня відповідності згаданих анотацій з погляду їх еквівалентності за такими параметрами: 1) ступінь відповідності мовного оформлення ТП мовним і мовленнєвим нормам МП; 2) ступінь коректності використаної термінології; 3) ступінь відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту (додержання наукового стилю, вживання кліше, характерних для текстів даного типу); 4) ступінь обґрунтованості використаних способів перекладу; 5) ступінь відповідності обраної стратегії перекладу характеру ТО і очікуванням адресатів, тобто комунікативній ситуації, в якій переклад буде використовуватися; 6) ступінь відповідності ТП вимогам замовника. (адаптовано з [3; 6]).

Далі подані паралельні тексти анотацій українською та англійською мовами дисертацій, що використовувалися як матеріал дослідження (з етичних міркувань, прізвище автора видалене).

Анотація

Формування психосексуальної культури студентської молоді 17-19 років. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2004.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей формування психосексуальної культури студентської молоді 17-19 років.

У дисертації на основі теоретичного аналізу сформульовано визначення психосексуальної культури особистості, вивчено внутрішні та зовнішні особистісні сфери її прояву, механізми вияву та формування. Експериментально досліджені особливості ПСК студентської молоді та її зміни за останні сім років, зроблений порівняльний аналіз отриманих результатів.

В ході констатуючого експерименту диференційовані рівні психосексуальної культури молоді юнацького віку за основними оціночними сферами: потребово-мотиваційною, когнітивно-інформативною, регулятивно-вольовою, поведінково-результативною, емоційно-почуттєвою у підсистемах внутрішньої суб'єктної рефлексії та зовнішньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Підсистема зовнішньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії репрезентована у стосунках студентської молоді типу "суб'єкт-партнер", "суб'єкт-батьки", "суб'єкт-нащадок".

На основі отриманих даних були розроблені концептуальна модель та відповідні до неї програма і методика формування психосексуальної культури студентської молоді.

Ключові слова: психосексуальна культура, студентська молодь, психосексуальний розвиток особистості, сексуальність, статевість, особистість, психологічна культура, оціночні сфери, тип стосунків, концептуальна модель формування психосексуальної культури. Abstract

Formation of Psychosexual Culture on the Pattern of the Student Youth Aged 17-19. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate degree in Psychological Sciences (specialty 19.00.07 – pedagogical and age psychology). – Institute of Pedagogics and Psychology of Professional Education by Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kiev, 2004.

The thesis is dedicated to the investigation of the Psychosexual Culture on the Pattern of the Student Youth Aged 17-19.

For the first time the definition of psychosexual culture is given, the spheres of its manifestation and natural mechanisms of its forming are determined. Features of the psychosexual culture of the student youth during the last 7 years were studied, and there was made a comparative analysis of the results.

As a result of our investigation and analysis of scientific literature there were differentiated levels of the youth psychosexual culture according to the main evaluative spheres: necessity-motivational, cognitive-informational, regulative-volitional, emotion-sensible, behavioral-resultative in the systems of internal and external subject interactions. The system of external subject interactions is reflected in subsystem groups: "Subject-Partner", "Subject-Parents", Subject-Descendant". On basis of the achieved results the effective program and method of forming the psychosexual culture of student youth is worked out.

Key words: psychosexual culture, the pattern of the student, psychosexual development, gender, sexual, personality, psychological culture, mark segments, type of regulate, conceptual model for formation of psychosexual culture.

Результати порівняльного аналізу наведених вище ТО й ТП зводяться до такого.

1. Мовне оформлення ТП. Порушення норм МП відсутні лише у п'ятому реченні. У заголовку (а також у шостому реченні) до них можна віднести застосування звороту з of (Formation of Psychosexual Culture) замість більш поширеної препозитивної конструкції (Psychosexual Culture Development), громіздке словосполучення Student Youth Aged 17-19 замість простішого і більш прийняттого 17-19-year-old students (вжито також у першому реченні).

У підзаголовку невдалим є застосування незграбної конструкції з двома прийменниками of при перекладі назви організації, де підготовлена дисертація (Інститут педагогіки і психології професійної освіти), а також неправильне вживання прийменника (by Academy), унаслідок чого згаданий інститут не сприймається як підрозділ Академії.

У першому реченні спостерігається послівний, а тому й дещо штучний переклад словосполучення "присвячена дослідженню" як is dedicated to the investigation of замість більш поширеного й чіткішого deals with a research into.

Друге речення починається відсутнім у ТО зворотом For the first time і продовжується двома пасивними конструкціями, які виглядають неприродно. Невиправданим є також уживанням герундія (forming) замість іменника (formation) для передачі українського слова "формування".

Третє речення має важку для сприйняття структуру, де у першому простому реченні надлишково вжито два прийменники of, неправильно вибрані прийменник during та прикметник last (неясно, до якого моменту тривав семирічний період), а в другому простому реченні невдало вжито структура there is/are.

У четвертому реченні невиправдане калькування структури українських подвійних прикметникових термінів (на позначення оціночних сфер), нехарактерних для англійської мови, спричинило утворення термінів, деякі з яких (наприклад, resultative) взагалі відсутні в англійській мові.

Незграбність шостого речення спричинюється зловживанням зворотами з of (згаданий прийменник вживається в цьому реченні тричі). Крім того, невдало вибрано означення (achieved) до означуваного results (не вживається зі згаданим словом, якщо останнє має значення "результати дослідження"); у словосполученні on the basis of пропущений означений артикль, а

перед словосполученням *effective program* він ужитий помилково; невдалим є також уживання форми простого теперішнього часу у предикативній групі (*is worked out* замість точнішого *have been worked out*), яке доповнюється відсутністю узгодження з підметом (груповий підмет *program and method* вимагає вживання дієслівної форми у множині).

У мовному оформленні ключових слів спостерігається відсутність однорідності у вживанні артиклів (логічним було б не використовувати їх взагалі), неправильне вживання дієслова *regulate* у функції іменника, невдала конструкція при передачі словосполучення “концептуальна модель формування психосексуальної культури” (*conceptual model for formation of psychosexual culture*) – природнішим було б *psychosexual culture development conceptual model* або принаймні *conceptual model of psychosexual culture development*).

2. Ступінь коректності використаної термінології. Термінологічні неточності відсутні лише в третьому реченні. У п'ятому реченні, хоча й є формальні неточності (передача термінів “підсистема” як *system*, “репрезентована” – як *reflected* (замість більш очікуваного *represented*), а також додавання терміна *subsystem*), однак згадані заміни та додавання можна вважати контекстуально прийнятними. Інші частини анотації мають більші відхилення.

У заголовку, шостому реченні та в ключових словах, невдалим є вживання *formation* (у третьому реченні – *forming*) замість *development*, а також додавання звороту з терміном *Pattern*, який у цьому випадку є зайвим. У підзаголовку неправильно передані терміни “спеціальність” (*specialty* замість *Specialism*), “педагогічна психологія” (*pedagogical psychology* замість *Educational Psychology*) та “вікова психологія” (*age psychology* замість *Developmental Psychology*).

У першому реченні невиправдано вживається термін *thesis* для позначення поняття “дисертація”, яке у заголовку позначалося терміном *dissertation*. Ця неточність вносить смислову плутанину, оскільки за американською нормою *dissertation* означає дисертацію на рівні доктора філософії (кандидата наук, в українській системі понять), а *thesis* – кваліфікаційну роботу магістра, тоді як у Великій Британії – навпаки. Одночасне вживання обох термінів для позначення однієї й тієї ж роботи не сприяє однозначності смислу ТП.

Друге речення характеризується неправильним уживанням *determine* для передачі слова “вивчено”, а також випадками вилучення у ТП термінів, що наявні в ТО (“теоретичний аналіз”, “особистість”, “внутрішні та зовнішні (сфери)”, “особистісний”, “вияв”), і додавання нових, які там відсутні (*natural*).

Термінологічними неточностями четвертого речення є: вживання *youth* для позначення українського словосполучення “молодь юнацького віку” – оскільки йдеться про молодь 17-19 років, більш прийнятним було б уживання словосполучення *senior teenagers*; більшість термінів на позначення оціночних сфер (*necessity-motivational, cognitive-informational, regulative-volitional, emotion-sensible, behavioral-resultative*) – доцільнішим було б змінити частини мови при їх перекладі (наприклад: *spheres related to needs and motivation, cognition and information...*); уживання нееквівалентних термінів (*sensible* замість *sensual*, *systems* замість *subsystems*, *internal subject interactions* замість *subject's internal reflection*, *external subject interactions* замість *external subject-subject interactions*).

У шостому реченні, як уже згадувалося раніше, невдало вибрано означення (*achieved*) до означуваного *results*. У ключових словах помилково вибраний відповідник для словосполучення “студентська молодь” (повна невідповідність – *the pattern of the student*), термінів “сексуальність”

(вжито прикметник *sexual* замість іменника) та “стосунки” (вжито дієслово *regulate*, що взагалі має принципово інше значення, замість іменника *interactions*).

3. Ступінь відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту. Внаслідок чинників, викладених вище, ТП неповністю відповідає науковому стилю й ознакам, характерним для анотацій англомовних дисертацій.

4. Ступінь обґрунтованості використаних способів і прийомів перекладу. Лише у п'ятому реченні всі використані способи і прийоми перекладу є загалом обґрунтованими. Стосовно інших частин анотації можна зробити певні зауваження.

У заголовку та підзаголовку порушені правила транскодування українських власних назв англійською мовою: прізвище автора (“Гридковець”) передано як *Grydkovets* замість *Hrydkovets*, а назва міста (“Київ”) – як *Kiev* замість *Kyiv*; невиправдане калькування структури українського речення спричинило незграбність речення англійського; невмотивоване додавання звороту *on the Pattern* заважає прозорості сприйняття смислу, а невдала перестановка слів при передачі словосполучення “молодь 17-19 років” погіршує стилістичні характеристики ТП.

У підзаголовку невиправданим є повне калькування структури українського речення, що спричинило кострубатість речення у МП; невдалими також є: додавання звороту *on the Pattern* і пермутація при передачі словосполучення “молодь 17-19 років” (те ж саме і в першому реченні), уживання *Dissertation for* замість більш традиційного *A dissertation submitted for*; передача звороту “на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю” як *for the Candidate degree in Psychological Sciences* замість *for the research degree of Candidate of Science (PhD) in Psychology* – тут видається доцільним додати в дужках (*PhD*), аби пояснити, що ступінь кандидата наук в Україні, що називається інакше в інших країнах, йде після ступеня магістра, тобто відповідає ступеню *PhD* в англомовних країнах.

У першому реченні знову невдало застосовується повне калькування структури українського речення, а пропуск слова “формування” (*development*) в ТП переносить відповідний фрагмент смислу на рівень імплікатури, виведення якої з контексту адресатом ТП не є гарантованим.

Друге, третє та четверте речення характеризуються невиправданими вилученнями фрагментів *TO* та додавання нових елементів у ТП (детальніше – див. пп. 1–2), які разом із недосконалими граматичними структурами й лексичними замінами помітно погіршили якість перекладу.

У шостому реченні спостерігаються невдалі вилучення двох смислових блоків *TO* (“концептуальна модель” та “відповідні до неї (моделі)”) і додавання оцінювального прикметника *effective*, який відсутній у *TO*. Неадекватно вжиті згадані прийоми змінюють смисл речення, а невиправдане калькування його структури є причиною зловживання зворотами з *of* і незграбності англійського речення, що погіршує ще й стилістичні характеристики ТП.

При перекладі ключових слів необґрунтовано вилучено два смислові блоки *TO* (“студентська молодь” та “особистість” у словосполученні “психосексуальний розвиток особистості”) і так само невиправдано додано відсутнє в *TO* словосполучення *the pattern of the student* – обидві трансформації змінили загальний смисл корпусу ключових слів у ТП. Необґрунтоване ж калькування структури українського словосполучення “концептуальна модель формування психосексуальної культури” (*conceptual model for formation of psychosexual culture*) спричинило граматичну незграбність англійського відповідника й погіршило стилістичні ознаки ТП.

5. Ступінь відповідності обраної стратегії перекладу характеру ТО і очікуванням адресатів, тобто комунікативній ситуації, в якій переклад буде використовуватися. Аналіз перекладу анотації дозволяє сформулювати загальний висновок про переважну невідповідність обраної стратегії перекладу характеру ТО й очікуванням адресатів (науковців-носіїв англійської мови, що вивчають ступінь дослідженості відповідної проблеми за рефератами дисертацій) з погляду форми подачі інформації. Стратегію перекладу можна вважати задовільно вибраною та реалізованою лише стосовно п'ятого речення, що забезпечило смислову еквівалентність цього речення в ТО й ТП, реалізацію функції ТО та інтенції його автора, відповідність ТП характеру ТО й очікуванням адресатів. В інших випадках згадана стратегія або вибиралася невдало (наприклад, вибір послівного перекладу заголовка, підзаголовка й першого речення), або ж її вибір був потенційно задовільним, однак невдала її реалізація (в реченнях з другого по четверте та в шостому реченні) спричинила серйозні проблеми у забезпеченні смислової еквівалентності ТО й ТП, функції ТО та інтенції його автора, а також стала причиною її невідповідності характеру ТО й очікуванням адресатів. Крім того, під час реалізації обраної стратегії перекладу шостого речення спостерігається неувважність, яка полягає в ігноруванні форми й змісту українського тексту анотації з одночасною переважною орієнтацією на структуру ТО, що спричинило певні проблеми у забезпеченні смислової еквівалентності ключових слів у ТО й ТП, неповній реалізації їх функції та інтенції їх автора у ТП, а також стала причиною їх неповної відповідності ключовим словам у ТО й очікуванням адресатів.

6. Ступінь відповідності ТП вимогам замовника. Якщо вважати замовником ТП державу, що має на меті сприяння поширенню інформації про науковий пошук в Україні, то вона вочевидь вимагає, аби згадана інформація повністю відповідала очікуванням іншомовних адресатів. Однак, як впливає зі змісту викладеного вище, цього погляду цей ТП відповідає вимогам замовника неповністю.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про неповну еквівалентність цих анотацій українською та англійською мовами з погляду відповідності мовного оформлення ТП мовним і мовленнєвим нормам МП; ступеня коректності використаної термінології; відповідності ТП дискурсивним та жанровим характеристикам наукового тексту, характерним для відповідної сфери спілкування в МО; обґрунтованості використаних способів і прийомів перекладу; ступеня відповідності ТП комунікативній ситуації (очікуванням адресатів); недостатньої відповідності ТП вимогам замовника.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці методики навчання перекладу анотацій, який би забезпечував їх відповідність усім міжнародним стандартам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахоцька І.О. Психологічні особливості міжособистісного взаєморозуміння в системі "вчитель-учень" як умова попередження конфліктів 2002 року: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / І.О. Вахоцька; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2002. –9 с.
2. Вerezub O.M. Довільне та мимовільне запам'ятовування англомовного тексту учнями середнього шкільного віку 1999 року: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / O.M. Вerezub; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 1999. –17 с.
3. Гавриленко Н.Н. Обучение переводу в сфере профессиональной коммуникации: Монография. – М.: РУДН, 2008. – 175 с.

4. Гридковець Л.М. Формування психосексуальної культури студентської молоді 17 – 19 років 2004 року: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л.М. Гридковець; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 21 с.
5. Кацero А.О. Особливості образу “Я” у бездоглядних підлітків 2005 року: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / А.О. Кацero; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2005. – 19 с.
6. Черноватий Л.М. Рекомендації з аналізу перекладів анотацій авторефератів в курсових роботах. – Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, кафедра теорії та практики перекладу англійської мови. – 2011. – 20 с.
7. Черноватий Л.М., Левчук І.В. Стратегії перекладу і ступінь еквівалентності тексту оригіналу та тексту перекладу в анотаціях авторів українських дисертацій / Л.М.Черноватий, І.В.Левчук / Стан та перспективи лінгвістики фахових мов та термінознавства в Україні. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2011. – С. 120-127.
8. Шинкаренко О.Д. Особистісні особливості жінок-жертв подружнього насильства (Синдром побитої жінки) 2001 року: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.04 / О.Д. Шинкаренко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 20 с.